

BIULETYN

Stowarzyszenia **Mówić bez Słów**

nr 1(15)/2008

www.aac.org.pl

ISSN 1734-235X

Drodzy Czytelnicy!

Witam wszystkich Was serdecznie w nowym roku szkolnym po długiej przerwie. Dla stałych Czytelników przyczyna tej przerwy jest zapewne znana. W każdym z numerów Redakcja ponawia prośbę o przysyłanie artykułów, dzielenie się doświadczeniami, problemami, recenzjami. Wiemy, że Biuletyn jest czytany, dociera do nas wiele pochlebnych głosów na jego temat oraz pytania o następny numer. Niestety, nasze prośby o artykuły pozostają bez odzewu. Bez Was Biuletyn nie ma szansy istnieć. A zwłaszcza bez Waszego czynnego udziału. Wszyscy mamy bardzo dużo pracy, trudno nam usiąść i jej rezultaty „wklepać” w komputer. Z tego powodu Biuletyn powoli przestaje się ukazywać. Wierzę mocno, że to tylko przerwa, która wkrótce się skończy, że znajdziecie siły, czas i odwagę na to, aby pomóc Biuletynowi istnieć.

Mam nadzieję, że Wasze wakacje były udane i dały Wam siłę do pracy w ciągu najbliższych miesięcy. A zapowiadają się one pracowicie i owocnie. Przede wszystkim Stowarzyszenie serdecznie zaprasza na kolejne Warsztaty, tym razem poświęcone wykorzystaniu AAC w pracy z małym dzieckiem. Szczegóły na naszej stronie internetowej.

Zbliża się czas walnego zgromadzenia, wyboru władz, podsumowania dotychczasowych działań i zaplanowania pracy w najbliższych latach. Jest wiele pytań i zagadnień, które czekają na rozważenie i rozwiązanie. Wiele rzeczy udało się zrobić, jednak przed nami jeszcze ogromna praca. Wraz z innymi członkami Stowarzyszenia uczestniczyłam w czerwcu w Konferencji

Logopedycznej Polskiego Towarzystwa Logopedycznego w Lublinie poświęconej przygotowaniu standardów postępowania logopedycznego w poszczególnych zaburzeniach komunikacji. W żadnej prezentowanej propozycji standardów nie uwzględniono możliwości zastosowania komunikacji alternatywnej lub wspomagającej. Po burzliwej dyskusji przyjęto możliwość umieszczenia

AAC w standardach dotyczących oligofazji i dyzartrii. Niestety, nie uzyskano konsensusu o do stosowania AAC w przypadkach osób z autyzmem. Nadal istnieją nie poświadczone niczym obawy, że zahamuje to mowę. Wprawdzie badania prowadzone na całym świecie wskazują na coś wręcz przeciwnego, jednak nie wszyscy chcą się na nich opierać, argumentując, iż nie są one reprezentatywne dla języka polskiego. A obiektywne badania naukowe mające na celu rzetelne określenie skuteczności metod terapii w tym zakresie nie są w Polsce prowadzone. Każdy opiera się na swoich doświadczeniach, obawach, wyobrażeniach. Nie ma materiałów umożliwiających rzetelną dyskusję. Być może okazją do tego stanie się wizyta i wystąpienie prof. Tetzchnera

w czasie Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Rain Man jest wśród nas” poświęconej współczesnym formom pomocy osobom z autyzmem, która odbędzie się w Krakowie w dniach 27 – 29 listopada 2008 r. (szczegóły na stronie www.wsp.krakow.pl/psych/autyzm). Artykuł na temat wykorzystania elementów AAC w pracy z dziećmi z autyzmem wpisuje się również znakomicie w te rozważania.

Zapraszam serdecznie do lektury sprawozdania Aliny Smyczek z Międzynarodowej Konferencji ISAAC w Kanadzie. Sprawozdanie bardzo rzetelne, przedstawiające w syntetyczny, ale jasny sposób kierunki, w których rozwija się AAC na świecie. Następna (już za dwa lata!) konferencja odbędzie się dużo bliżej – w pięknej Barcelonie. Mam nadzieję, podobnie jak Autorka, że spotka się tam wielu z nas. A na razie spotykamy się na Warsztatach Stowarzyszenia.

cd. na stronie 2.

W NUMERZE:

Konferencja ISAAC w Montrealu	2
Wypożyczalnia sprzętu AAC w Kwidzynie.....	5
AAC w klasie dla dzieci z autyzmem	7
Pobawmy się razem.....	8
V Otwarte Warsztaty.....	10
Miesiąc AAC.....	11

Światowy festiwal AAC

Relacja z Konferencji Międzynarodowego Stowarzyszenia Komunikacji Wspomagającej i Alternatywnej ISAAC w Montrealu, 2 – 9 sierpnia 2008 r.

Alina Smyczek

Co dwa lata społeczność związana z komunikacją wspomagającą i alternatywną ma okazję uczestniczyć w Międzynarodowej Konferencji ISAAC. Nie sposób oddać słowami atmosfery i rozmachu tych spotkań. Tegoroczna konferencja pod hasłem „Leading the way” była szczególna – odbywała się w Kanadzie, czyli w miejscu narodzenia ISAAC-u, w 25-tą rocznicę istnienia organizacji. Była pełna podsumowań i refleksji nad długą drogą do obecnego kształtu komunikacji wspomagającej na świecie.

AAC dzisiaj to tysiące użytkowników na wszystkich kontynentach, zaangażowanie ich rodzin, ośrodków, szkół i środowisk akademickich, badania, publikacje, regulacje prawne i rozwiązania systemowe sprzyjające osobom z poważnymi potrzebami w komunikacji w kolejnych krajach, a także niezliczone pomoce techniczne coraz lepszej jakości. Konferencja w Montrealu potwierdziła ten obraz. Przybyło na nią 1200 uczestników z 57 krajów, blisko 100 z nich to osoby korzystające z komunikacji wspomagającej. Program odpowiadał na potrzeby wszystkich: niemal co godzinę każdy mógł wybierać spośród 12 prezentacji odbywających się jednocześnie (w sumie blisko 250 wystąpień). Podczas 186 sesji posterowych autorzy spotykali się z odwiedzającymi, objaśniając prezentowane materiały, projekty, wyniki badań. Przez cały

cd. ze strony 1.

Znajdziecie również projekt ulotki poświęconej obchodom kolejnego Międzynarodowego Miesiąca AAC. Mam nadzieję, że będzie on cieszył się jeszcze większą popularnością niż w zeszłym roku. Ulotkę można również pobrać z naszej strony internetowej w formacie umożliwiającym wpisanie szczegółów Waszych obchodów.

Większość Czytelników zna zapewne książkę „Braciszku, siostrzyczko, pomóż mi to powiedzieć” oraz zawarte w niej scenariusze zabaw dla dzieci niemówiących i ich rodzin. W tym numerze przedstawiamy kolejną propozycję zabawy z tego cyklu.

Moi Drodzy, jest to już ostatni Wstęp pisany do Was przeze mnie. Żegnam się z Wami, przekazując redagowanie Biuletynu w dobre ręce. Serdecznie dziękuję za te kilka lat wspólnego tworzenia Biuletynu wszystkim Autorom i Czytelnikom. Dzięki Wam wiele się nauczyłam, poznałam dużo niezwykłych osób, tworzenia Biuletynu było dla mnie radością. Dziękuję też za współpracę Pawłowi Szczawińskiemu, za jego pracę i zaangażowanie w tworzenie i prowadzenie Biuletynu od samego początku.

Do zobaczenia na Warsztatach!

Ewa Przebinda

Rozmowy w korytarzu centrum konferencyjnego

czas trwania konferencji otwarta była sala wystawowa, gdzie na 32 stanowiskach prezentowano sprzęt do porozumiewania się, oprogramowanie, materiały, książki. Specjalne sesje przygotowano dla nastoletnich użytkowników AAC – realizowali oni projekty artystyczne, uczestniczyli w warsztatach. Dorośli niemówiący mieli swoje spotkania dyskusyjne. W programie wyróżniono też grupę prezentacji szczególnie przydatnych dla rodzin osób potrzebujących AAC.

Gospodarze konferencji zadbali, by uczestnicy mogli wzajemnie się poznać, wymienić doświadczenia i bawić się wspólnie w mniej zobowiązujących okolicznościach. Wypełnili więc zorganizowanymi spotkaniami także wieczory. Jeden z nich wszyscy spędzili w kanadyjskim lesie, poznając tradycyjny sposób produkcji syropu klonowego, smakując polane nim liczne potrawy i tańcząc narodowe tańce.

Kraje wprowadzające AAC

Konferencja była okazją do wspólnych obrad członków ISAAC-u i różnych grup roboczych pracujących w strukturach tej wielkiej organizacji. Członkowie pozostający w określonych strefach językowych lub pochodzący z niektórych krajów tworzą tzw. *chaptery* – grupy narodowe lub językowe. Jest ich 15, wszystkie miały w Montrealu swoje spotkania. Dla Polaków najważniejsze były te spotkania, które gromadziły przedstawicieli tzw. *emerging countries* – krajów, które dopiero wprowadzają AAC do swoich systemów opieki, edukacji, terapii, zaopatrzenia w sprzęt.

Polska wciąż znajduje się wśród nich, choć jest postrzegana jako miejsce, gdzie udało się już dokonać istotnych zmian, a co za tym idzie, może pomagać innym krajom, które zaczęły proces wprowadzania AAC dopiero niedawno. W naszym regionie taką pomoc gotowe są przyjąć Ukraina, Białoruś, Rosja, Rumunia.

Warto podkreślić rolę ISAAC-u w szerzeniu AAC. Komitet Krajów Rozwijających się, powoływany co

dwa lata, zbiera postulaty potrzebujących społeczności, pośredniczy w wymianie danych i kontaktów w regionach, dba o interesy krajów początkujących na forum ISAAC. Także osoby spoza komitetu, znane i zasłużone dla AAC, zajmują się szczególnie wspieraniem przedstawicieli tych krajów. Wymienić tu trzeba Anne Warrick z Toronto, Sarę Blackstone i Harvey'a Pressmana z Kalifornii. Podczas konferencji rozdali oni zebrane wcześniej książki z zakresu AAC, zorganizowali platformę do wymiany tzw. „dobrej praktyki” we wprowadzaniu AAC na nowe tereny, dzielili się przydatnymi kontaktami, organizowali sieć wzajemnej pomocy. Tradycją konferencji ISAAC-u jest też tzw. cicha aukcja, na której licytowane są przedmioty, materiały edukacyjne, książki przekazane przez uczestników konferencji. Pieniądze zgromadzone w ten sposób za dwa lata pozwolą dofinansować przyjazd kolejnych osób, najczęściej użytkowników AAC i uczestników z krajów początkujących.

Co nowego w AAC?

Każda z 250 prezentacji konferencyjnych w programie została zaliczona do jednej z następujących grup: doświadczenia własne (użytkowników AAC i członków ich rodzin), interwencja/edukacja (ten dział reprezentowany był najliczniej), badania, prezentacje nowych technologii. Dodatkowo opatrzone były hasłem „wprowadzający” lub „średnio zaawansowany”. Indykatory te pozwalały uczestnikom wybrać odpowiednie sesje. Dla tych, którzy chcieli dłużej zatrzymać się na pewnych zagadnieniach praktycznych, przygotowano dwa dni warsztatów przedkonferencyjnych. Były bogate w prezentowane pomoce, rozwiązania, dawały możliwość zadawania pytań i dyskusji.

Tych, którzy nie mogli pojechać do Montrealu, zapewne nurtują pytania merytoryczne o aktualne tendencje, o najżywiej dyskutowane tematy w AAC.

Testowanie sprzętu w hali wystawienniczej

Konferencja w liczbach

- 2 dni warsztatów przedkonferencyjnych
- 4 dni obrad konferencyjnych
- 2 dni sympozjum naukowego
- 1200 uczestników z 57 krajów
- 90 uczestników używających AAC
- 246 wystąpień na konferencji głównej
- 12 sal konferencyjnych
- 46 wystąpień użytkowników AAC
- 32 producentów sprzętu technologii wspomagającej w hali wystawowej
- 186 posterów
- 7 nagród i stypendiów

Żaden uczestnik nie wysłuchał wszystkich wystąpień, odpowiedź na to pytanie musi więc pozostać subiektywna. Z mojej perspektywy konferencja uwypuklała następujące zagadnienia:

1. **Znaczenie stosowania wspomaganego przekazu w przypadku dzieci, u których komunikacja wspomagająca jest bazą do uczenia się języka;** w wielu prezentacjach przejawiały się postulaty i przykłady tworzenia lepszych warunków uczenia się języka przez dziecko z zakłóconym dostępem do konwencjonalnie rozumianej komunikacji. Badania przekonują, że w interwencji terapeutycznej należy uwzględnić i zaaranżować czas, w którym dorośli z otoczenia dziecka w przemyślany sposób używają znaków, zanim zaczną wymagać tego od samego dziecka, podobnie, jak w procesie nabywania języka mówionego.
2. **Bardzo wczesne rozpoczynanie stymulacji językowej wobec dzieci zagrożonych zaburzeniami w porozumiewaniu się;** już okołoroczne niemowlęta otacza się wielomodalnym językiem.
3. **Korzyści ze stosowania tzw. *visual scenes* we wczesnej nauce używania znaków;** w Polsce pojęcie to funkcjonowało dotąd pod nazwą „tablice kontekstowe”. Chodzi o to, by dziecko u progu używania języka mogło korzystać nie z pojedynczych znaków, ale z przedstawień konkretnych scen, jak np. widok placu zabaw, do którego chodzi, pomieszczenia przedszkolnego, półki z zabawkami. Zaaranżowane według tej idei pomoce komunikacyjne to „mówiące” tablice ze scenkami, które zawierają aktywne komórki emitujące nazwy elementów obrazka.
4. **Budowanie systemów komunikacji dla osób z coraz większymi problemami rozwojowymi, zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych ruchowo ze współistniejącymi poważnymi zaburzeniami widzenia i poznawczymi.** Pokazano szereg przykładów osób, które nie prezentują umiejętności długo uważanych za kluczowe do używania języka, jak np. stałość przedmiotu czy odnośnienie nazwy do desygnatu. Systemy komunikacji budowane dla nich opierają się na *partner assisted auditory scanning*, czyli na wymienianiu elementów odpowiednio zorganizowanych zasobów słownikowych

przez partnera rozmowy. Tym samym słowo wypowiedziane przez rozmówcę, na które osoba niepełnosprawna wyraźnie reaguje, uważane jest za używany znak na równi ze wskazywanym wyrazem, pojedynczym piktogramem czy znakiem manualnym.

5. **Pragmatyka komunikacyjna jako klucz do budowania pomocy do porozumiewania się.** Aktualne programy wspomagania rozwoju języka opierają się na tezie, że człowiek uczy się go w interakcji. Dodatkowo pogłębiona wiedza o funkcjach komunikatów pozwala stosować nieco inne niż dotąd zasady organizowania nauki języka oraz słownictwa w osobistych pomocach do komunikacji, zarówno prostych jak i elektronicznych. Według nich wypowiedzi użytkowników rozpoczynają się od nadania im funkcji, po czym następuje sprecyzowanie, czego dany akt mowy dotyczy.
6. **Wykorzystanie AAC u dorosłych z nabytymi poważnymi zaburzeniami w porozumiewaniu się.** W wielu miejscach na świecie – podobnie jak w Polsce – AAC trafiło najpierw do środowisk związanych z edukacją i ośrodków rehabilitacyjnych dla dzieci. Jednak we wszystkich krajach o dobrze zorganizowanej pomocy niemówiącym także dorosłym z nabytymi zaburzeniami w porozumiewaniu się znajdują wsparcie, terapeutów, korzystają z pomocy i urządzeń do komunikacji. Na konferencji mówiono o pacjentach z afazją, demencją, chorobą Alzheimera, stwardnieniem zanikowym bocznym, schorzeniami neuronu ruchowego, z urazami mózgu.
7. **Stosowanie Systemu Blissa.** Są kraje i środowiska (Szwecja, Norwegia, Kanada, Wielka Brytania, Afryka Południowa), w których nie słabnie zainteresowanie Blissem, mimo pojawienia się innych zestawów znaków. Podkreśla się wciąż dowiedzioną badaniem wartość Blissa jako złożonego systemu oddającego naturę języka lepiej niż systemy obrazkowe (piktograficzne). Liderzy wymienionych środowisk przytaczają przykłady dużych osiągnięć użytkowników Blissa w nauce czytania i pisania.
8. **Przywiązywanie ogromnej wagi do nauki czytania i pisania dzieci z poważnymi zaburzeniami w porozumiewaniu się.** Aby stworzyć najlepsze warunki do takiej nauki dla dzieci niepełnosprawnych, liczne zespoły badawcze współpracują z metodykami, nauczycielami i firmami kreującymi odpowiednie pomoce dydaktyczne, w tym – ich interaktywne wersje komputerowe. Kolejnym czynnikiem ułatwiającym ten proces jest promowanie słowa pisanego w elektronicznych urządzeniach do porozumiewania się, np. podpowiadanie słów przy pisaniu czy podświetlanie wyrazów podczas odczytywania wypowiedzi skomponowanej z piktogramów. Warto zaznaczyć, że o nauce czytania i pisania wiele mówi się także w odniesieniu do dzieci z poważniejszymi ograniczeniami poznawczymi.
9. **Poprawianie kondycji nauczania integracyjnego w kontekście dzieci potrzebujących dostępu do**

AAC. Tendencja do pełnej integracji dzieci niepełnosprawnych nie jest nowa, jednak kraje, które wprowadzają ją w życie wciąż borykają się z niedostatkami tego rozwiązania. Trwają dyskusje na temat rozwiązania problemów społecznych i edukacyjnych w klasie integracyjnej. Specjaliści szukają dobrego modelu pomocy dziecku niepełnosprawnemu, okazuje się bowiem, że indywidualny asystent dla użytkownika AAC w klasie powoduje w rzeczywistości jego izolację od rówieśników. Na konferencji pokazywano dobre rozwiązania dla nauczycieli dotyczące programu czy wspomagania rozwoju języka dziecka używającego AAC w klasie.

Podłuchane na Sympozjum Naukowym ISAAC

Konferencja ISAAC jest miejscem, gdzie co dwa lata spotyka się duża grupa naukowców z całego świata zajmujących się komunikacją wspomagającą i alternatywną w różnych aspektach. To czas relacji z przeprowadzonych badań i przekazywania wniosków praktykom. Jak wspomniałam wyżej, duża część prezentacji konferencyjnych i sesji posterowych miała taki właśnie charakter.

Tuż po zakończeniu konferencji tradycyjnie rozpoczyna się dwudniowe sympozjum naukowe, gdzie w grupach wyznacza się kierunki nowych badań, dokonuje ustaleń terminologicznych, szuka się dobrych rozwiązań metodologicznych.

Podczas minionego sympozjum pracowały cztery międzynarodowe grupy badaczy. Największa zajmowała się zagadnieniem uczestnictwa (*participation*) i uczestnictwa komunikacyjnego (*communicative participation*) osób potrzebujących AAC. Wiele badań z tego zakresu już przeprowadzono, jednak wciąż nie ma jedności co do znaczeń kluczowych terminów, co do ich treści. Te podstawowe ustalenia są niezbędne do prawidłowego konstruowania narzędzi badawczych.

Druga grupa opracowywała kierunki badań nad rodziną osoby potrzebującej i używającej AAC. Dyskusje dotyczyły czynników zaangażowania rodzin w proces nauki komunikacji, wpływu relacji rodzinnych na sukces osoby niemówiącej w porozumiewaniu się czy

Podgrupy narodowe i językowe w ISAAC (*ISAAC chapters*)

- Australia
- Kanada
- Dania
- Finlandia
- Holandia i Flandria
- Irlandia
- Indie
- Izrael
- kraje i regiony francuskojęzyczne
- kraje niemieckojęzyczne
- Norwegia
- Szwecja
- USA
- Wielka Brytania
- Włochy

Lunch w grupie przedstawicieli krajów wprowadzających komunikację wspomagającą

potrzeb wsparcia rodzin na przestrzeni życia, zwłaszcza w momentach przełomowych, jak na przykład zmiana czy ukończenie szkoły przez użytkownika AAC.

Kolejna grupa zajęła się związkami między AAC a mózgiem rozumianym jako system przetwarzania informacji. Wyszczególniono problemy charakterystyczne dla komunikacji wspomagającej, które można rozwiązywać, czerpiąc z psychologii poznawczej i neurobiologii. Dyskutowano między innymi wynikające z tych nauk implikacje dla tworzenia zaawansowanych urządzeń do porozumiewania się, a także wyznaczano obszary potrzebnych badań.

Czwarta grupa dokonała systematycznego przeglądu literatury na temat komunikacji wspomagającej. Takie działania naukowców służą wyłonieniu ostatnio przeprowadzonych badań wysokiej jakości, spełniających standardy metodologiczne, zakończonych wnioskami wartościowymi dla praktyków. W ten sposób badania mają wpływać na jak najkorzystniejsze dla klienta/ucznia decyzje podejmowane przez nauczycieli i terapeutów w procesie wprowadzania AAC.

Zaproszenie do spotkań

Bezpośredni dostęp do wiedzy i wyników ostatnio przeprowadzonych badań są niezwykle cenne dla uczestników. Jednak największą wartością, jaką niesie konferencja, jest okazja do spotkań, do nawiązania nowych kontaktów. Była więc możliwość rozmowy z autorami badań, z doświadczonymi terapeutami, użytkownikami AAC, ich rodzinami. Przez pryzmat materiałów popularnych w Polsce może się wydawać, że wiedzy o AAC powinniśmy szukać głównie w krajach anglojęzycznych. Tymczasem konferencja pokazuje jak ogromne dokonania mają bliżsi nam sąsiedzi w Skandynawii czy w Niemczech. Wspaniałym źródłem są Polacy mieszkający w krajach o dobrym dostępie do komunikacji wspomagającej. W konferencji uczestniczyły dwie polskie rodziny z użytkownikami AAC: 15-letnim Piotrem i studiującym już Andrzejem. Obydwie mieszkają w Kanadzie. Swoją pomoc zaoferowała inna Polka z Kanady, obecnie doktorantka jednego z tamtejszych uniwersytetów, z doświadczeniami praktyka. Gotowa jest współpracować z polskimi nauczycielami i terapeutami, zwłaszcza – pomagać we wprowadzaniu AAC

w nasze środowisko akademickie. Wiele osób deklaruje pomoc czy współpracę – trzeba chcieć ją przyjąć, podtrzymywać kontakty, pracować wspólnie.

AAC w Polsce wciąż jest niekoniecznym dodatkiem do edukacji dzieci niepełnosprawnych, podczas kiedy na świecie jest realizacją prawa do równości. Podpatrywanie tego podejścia, uczenie się go przez wielu w przyszłości może zaowocować zmianą mentalności. Zachęcam wszystkich do tego, by się przyłączyć. ISAAC zaprosiła społeczność AAC na kolejne wspólne spotkanie za dwa lata, do Barcelony. Życzę nam wszystkim by w 2010 roku nasz kraj był tam licznie reprezentowany. ■

Na konferencji Polskę i Stowarzyszenie „Mówić bez Słów” reprezentowały:

Aldona Mysakowska-Adamczyk, Zespół Szkół nr 109 w Warszawie, aldona.adamczyk@gmail.com

Agnieszka Przybylska, Przedszkole Specjalne nr 393 w Warszawie, a.przybylska@hotmail.com

Alina Smyczek, Zespół Szkół Specjalnych nr 11 w Krakowie, alina.smyczek@gmail.com

AAC W POLSCE

O potrzebie wypożyczalni sprzętu AAC w Polsce

Magdalena Grycman

Samodzielny Publiczny Ośrodek Terapii i Rehabilitacji dla Dzieci w Kwidzynie

Idea wypożyczalni specjalistycznych peryferiów komputerowych i urządzeń wspomagających porozumiewanie się (AAC) nie jest jeszcze powszechna, pomimo że sprzęt taki w znaczny sposób podnosi niezależność i poprawia efektywność porozumiewania się osób niemówiących. W pracy terapeutycznej z niepełnosprawnymi klientami nadal rzadko korzysta się z komputera i innych elektronicznych pomocy do porozumiewania się, mimo iż wyposażanie użytkowników komunikacji wspomagającej w takie pomoce jest standardem w Unii Europejskiej i innych krajach wysoko rozwiniętych. Pomoce do porozumiewania się wykorzystywane są w praktyce klinicznej specjalistów AAC. Zalicza się do nich pomoce tradycyjne, takie jak tablice tematyczne oraz pomoce wykorzystujące zaawansowaną technologię komputerową.

Od czasu rozwoju nowoczesnej techniki komputerowej pomoce komunikacyjne stały się obiektem szczególnego zainteresowania. Wprowadzanie urządzeń nowej generacji opartych na nowoczesnej elektronice i technice komputerowej do procesu rehabilitacji stwarza osobom niepełnosprawnym wiele nowych możliwości w zakresie porozumiewania się z otoczeniem. Jeszcze niedawno osoby te były skazane na izolację i całkowitą zależność od opiekunów. Dziś, dzięki stosowaniu

Dopasowywanie sprzętu

strategii komunikacyjnych oraz odpowiednio dobranym i dostosowanym sprzętom pomocniczym, stają się bardziej niezależne. W Polsce jest bardzo niewielu producentów sprzętów AAC, a dystrybucja sprzętu produkowanego za granicą jest jeszcze dość skromna i niestety bardzo często nieadekwatnie dobierana do potrzeb osób niemówiących. Rodzice oraz terapeuci, często za ciężko zdobyte od sponsorów pieniądze na chybił trafił zamawiają sprzęt, z przeświadczeniem, że zabezpieczy on potrzeby użytkownika AAC. Jakże wielkie jest ich rozczarowanie, gdy upragniony sprzęt komputerowy i sprzęt wspomagający porozumiewanie się w praktyce nie przynosi żadnej zmiany dotyczącej efektywności porozumiewania się i nie jest wykorzystywany przez dzieci.

Do Samodzielnego Publicznego Ośrodka Terapii i Rehabilitacji dla Dzieci w Kwidzynie często zgłaszają się rodzice z zakupionym już nieodpowiednim sprzętem, który nie nadaje się do pracy nad rozwijaniem umiejętności porozumiewania się ich dziecka. Dzieje się tak zarówno ze względu na brak dostępu do odpowiedniej diagnozy potrzeb użytkownika AAC, nieodpowiednio dobraną pomoc komunikacyjną, bądź źle zaproponowany sposób dostępu do niej.

Wzoruując się na standardach zachodnich, Stowarzyszenie Rehabilitacyjne Centrum Rozwoju Porozumiewania się działające przy Samodzielnym Publicznym Ośrodku Terapii i Rehabilitacji,

Dopasowywanie sprzętu

dzięki pomocy Państwowego Funduszu Osób Niepełnosprawnych (oddział pomorski) oraz władz miasta Kwidzyna powołało pierwszą w Polsce wypożyczalnię specjalistycznych peryferiów komputerowych i urządzeń wspomagających porozumiewanie się (AAC). Wypożyczalnia działa przy ulicy Kołłątaja 4 w Kwidzynie. Jej zadaniem jest zabezpieczenie potrzeb użytkowników AAC w województwie pomorskim. Specjaliści z zakresu komunikacji wspomagającej i alternatywnej proponują do wypożyczenia takie urządzenie, które najbardziej odpowiada potrzebom komunikacyjnym użytkownika AAC w danym momencie i w niedalekiej przyszłości.

Doświadczenia światowe pokazują, że użytkownicy AAC, rozwijając swoje umiejętności w zakresie porozumiewania się, dość szybko „wyrastają” z wykorzystywanego sprzętu. Rozwijają swoje umiejętności w oparciu o wiele nowych urządzeń pomocniczych. Poszukiwanie środków finansowych na zakup sprzętu, który za chwile okaże się niewystarczający, jest działaniem bezsensownym. W takiej sytuacji najlepszym rozwiązaniem jest możliwość wypożyczenia sprzętu zabezpieczającego obecne potrzeby. Takie rozwiązania pozwalają lepiej wykorzystać środki publiczne i domowe budżety rodzin. Ważnym argumentem jest również fakt, że dobór odpowiedniego sprzętu jest procesem ciągłym. Chcąc więc zwiększyć trafność przyszłych zakupów, konieczne jest sprawdzanie sprzętu w warunkach domowych. Istnieje również potrzeba szkoleń osób korzystających z danego sprzętu oraz w razie potrzeby także ich rodzin. Potrzebę taką zabezpiecza nasza wypożyczalnia. Gwarantujemy serwis techniczny na wypadek usterek czy adaptacji urządzeń. Posiadamy wiele urządzeń do porozumiewania się, takich jak: *Talara 32*, *Go Talk 4+*, *9+*, *20+*, *Pocket Go Talk w/case*, *Partner One Stepper*, *Partner One*, *Big Mack*, *Partner Two*, *Talking Photo Album*. Wypożyczalnia dysponuje również specjalistycznymi oprogramowaniami komputerowym, tj. *Boardmaker & Speaking Dynamically Pro*, *Boardmaker*, *Boardmaker Plus*, *Boardmaker Animation*, *Abrakadabra*, *MegaMix*, *Happy Duck*, *Easy Games*. Dysponujemy również peryferiami komputerowymi: *Big Keys LX Keyguards* – nakładki na *Big Keys*, *Big Buddy Button* – duży włącznik, *Buddy Button* – mały włącznik, *Roller II Trackball*, *Roller Plus Joystick*, *Head Pointer*, *Mounting Arm* – ramię służące do mocowania włączników. W wyposażeniu znajduje się również krzesło rehabilitacyjne z blatem i dwa urządzenia stabilizujące *Birillo* z zagłówkiem i blatem.

Przewidujemy, że z usług wypożyczalni skorzysta około 300 dzieci niepełnosprawnych z województwa Pomorskiego. Celem naszym jest, aby osoby nie mające możliwości werbalnej komunikacji, które dziś określamy jako grupę wykluczoną, zostały wreszcie dostrzeżone. Chcemy wypracowywać w praktyce sposoby rozszerzania możliwości łatwego dostępu do niezbędnego im sprzętu wspomagającego. Sądzymy, że tego rodzaju działania należy rozwijać, by w przyszłości stanowiły systemowe rozwiązania dla osób niemówiących z całej Polski. ■

Komunikacja wspomagająca w klasie I dla dzieci z autyzmem

Anna Prokopiak

Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 w Lublinie

Wyższa Szkoła Społeczna-Przyrodnicza w Lublinie

Moje doświadczenia z komunikacją wspomagającą
Pierwszy zestaw piktogramów kupiłam osiem lat temu. Pracując z zespołem chłopców z upośledzeniem umysłowym w stopniu znacznym i umiarkowanym, przygotowywałam dla nich plan dnia, proste tablice tematyczne. Mimo że wielokrotnie posługiwaliśmy się piktogramami, chłopcy bardzo rzadko używali ich do komunikowania się. To, co robiłam, nie było wystarczająco efektywne.

Klasa I dzieci z autyzmem

W tym roku rozpoczęłam pracę z nowym zespołem czterech chłopców z autyzmem. Ukończone studium w Synapsis dało mi kompetencje do pracy z autystami, ale wraz z rozpoczęciem pracy zrodziło się wiele pytań. Jak pracować, aby nie zaniedbać ewentualnych możliwości porozumiewania się moich uczniów, jak pracować, aby potrzeba komunikowania się rozwinęła się bardziej, maksymalnie? Uznałam, iż jednym z najważniejszych czynników pominiętych w poprzednich latach była praca zespołowa. Najczęściej sama pisałam Indywidualne Plany Edukacyjno-Terapeutyczne, potem sama realizowałam w pracy z uczniami wyznaczone przez siebie cele. Niejednokrotnie zwyczajnie brakowało pomysłów, pewnie i wiedzy, czasami też zapału do efektywnej pracy.

Pytania problemowe

Planując swój udział w Warsztatach pracy terapeuty AAC nagrałam jedno z zajęć z moimi chłopcami z klasy I, pokazując, jak wyglądają nasze zajęcia i jak używamy symboli do planowania dnia. Jednocześnie uznałam, iż chcę zapytać uczestników o następujące zagadnienia:

- Jak mają doświadczenia pracy zespołowej (wszystkich terapeutów, nauczycieli pracujących z danym dzieckiem)?
- Jak stworzyć autentyczny zespół specjalistów, który wspólnie planuje IPET, a potem realizuje te same cele?
- Jak planować sytuacje komunikacyjne, gdy uczniowie w grupie są na bardzo różnych poziomach funkcjonowania, a dodatkowo posiadają specyficzne ograniczenia związane z autyzmem (stereotypie, sensoryzmy itd.)?

Praca w grupie

W czasie warsztatów, po przedstawieniu pytań problemowych nauczyciele i terapeuci dzielili się swoim doświadczeniem. W jednej z placówek z ręki do ręki przekazywana jest dyskietka, na którą każdy z nau-

czycieli dopisuje cele ze swojej „działki”, które potem realizuje... Ale to nie to o chodziło – nie wydaje się to sposobem na pracę zespołową... Byli na szczęście i tacy, którzy wspólnie planują każdy następny krok dziecka.

Ostatecznie wypracowaliśmy następujące tezy:

1. Praca zespołowa:

- Umiejętność pracy w zespole dotyczy głównie wiedzy proceduralnej. Znaczy to, że musi być nabywana na podstawie konkretnych przykładów, spotkań, a nie z książek czy wykładów. Dlatego należy zbierać nauczycieli na omawianie uczniów, np. raz w miesiącu. Chciałabym, aby w takich rozmowach uczestniczyli wszyscy, którzy pracują, ale też zwyczajnie przebywają z dzieckiem w szkole, czyli na przykład pomoce nauczyciela. Praca jest dużo skuteczniejsza, jeśli dany zespół kieruje się tymi samymi wartościami, priorytetami wypracowanymi i uzgodnionymi wspólnie.
 - Ciągłe szkolić całe grono pedagogiczne w zakresie komunikacji; zasadą jest, iż nikt nie jest prorokiem we własnym kraju, więc szkoleniowcami powinny być osoby z zewnątrz.
 - Mobilizować do pracy rodziców, przekazywać im wiele informacji o postępach i możliwościach komunikacyjnych ich dzieci. Rodzice mają czasami dużą siłę sprawczą, mogą stać się motorami wspólnej pracy, poprzez swoje pytania, pewne wymagania wynikające z dobrych doświadczeń w pracy z jednym nauczycielem, a następnie przenoszone wobec innych nauczycieli.
 - Nie da się zmusić do pracy zespołowej i dlatego nie z każdym da się pracować razem...
- ### 2. Planowanie sytuacji komunikacyjnych, gdy uczniowie są na bardzo różnych poziomach funkcjonowania, ze specyficznymi ograniczeniami wynikającymi z autyzmu:
- Nie jest możliwe, aby pracować w tym samym czasie z każdym dzieckiem, skupić uwagę każdego z nich, zmotywować do pracy. Gill Bearerley, gość warsztatów z Anglii, mówiła: „Pracuj z jednym, z każdym po kolei. To jest w porządku”. Każdy z uczniów potrzebuje innego czasu na wykonanie zadania, udzielenie odpowiedzi, ale ma prawo do tego swojego czasu.
 - Należy koniecznie poszukać wolontariuszy i odpowiednio ich do takiej pracy przygotować. W placówkach, w których o to zadbano, praca nauczyciela jest efektywniejsza i jednocześnie nie tak wyczerpująca.
 - To nic, że uczniowie z autyzmem gryzą pikto-

gramy, liżą, robią różne inne przedziwne rzeczy. Warto zadbać o oddzielne pudełka dla każdego ucznia z piktogramami, dając im przekonanie, że to moje – moje zadanie, moja aktywność, mój plan dnia. Każdy z uczniów ma swoisty sposób poznawania świata, specyficzne potrzeby edukacyjne. Uznanie prawa do tej inności wydaje się naturalne w pracy pedagoga specjalnego.

Zamiast zakończenie

W pewnej szkole była kreowana atmosfera wspólnie prowadzonych poszukiwań, brakowało sugestii odnośnie do „prawidłowych” odpowiedzi na pojawiające się pytania. Ważne było zapoznanie nauczycieli z nowymi metodami pracy, ale celem

nadrzędnym było tworzenie warunków do prowadzenia konwersacji ułatwiającej coraz lepszą wymianę przekonań nauczycieli dotyczących realizowanej edukacji. Formuła dialogu zachęcała do eksperymentowania z nowymi ideami i rozwiązaniami dydaktycznymi. Ośmieleni pracownicy ujawniali i wspólnie przekształcali osobiste teorie edukacyjne, mieli pewność, że po udostępnieniu swojej wiedzy kolegom z pracy, ich wartość i prestiż nie zmniejszą się. Na spotkaniach poruszali nawet najbardziej trudne, drażliwe i konfliktowe tematy związane z działalnością placówki. Dobrze wiedzieli, iż będą piętnowani za brak działania, a nie za nieumyślne pomyłki.

Oby tylko nie działo się to za górami, za lasami, jak to w bajkach bywa. ■

Pobawmy się razem!

Zajęcia pozalekcyjne dla użytkowników AAC i ich rodzeństwa

Dagnara Czernek

Zespół Szkół Specjalnych nr 11 w Krakowie

Przebieg spotkania

1. Powitanie

Uczestnicy siadają w kręgu, rodzeństwo obok swojego brata/siostry. Prowadzący wręcza etykiety z imionami. Uczestnicy witają się słowami piosenki:

Dzień dobry.....witamy cię!

Dziś jesteś tu i będziesz z nami grać i śpiewać

Dziś jesteś tu by z nami bawić się!

Zmieniamy kolejno imię uczestnika. Niemówiący uczestnicy mają okazję wypowiedzenia wersu „dzień dobry” za pomocą Step-by-Step.

W powitaniu wykorzystujemy gesty: witać, śpiewać, grać, bawić się.

2. „Rejs po morzu z przygodami”

Prowadzący zaprasza wszystkich do wspólnej zabawy i budowy scenografii (niebo, morze, piasek, słońce), elementy kolejno wymieniamy w piosence i wieszamy na ścianie:

Niebieskie jest niebo,

Niebieskie jest morze,

A żółty jest piasek i słońce.

Ja bawię się dobrze, ty bawisz się dobrze,

nami wszystkim razem jest dobrze.

Piosenka ta będzie powtarzała się w trochę zmienionej formie przez całą naszą zabawę.

Użytkownicy AAC mają okazję wskazywania odpowiednich elementów i kolorów na tablicach prezentowanych przez rodzeństwo, na przykład *niebieskie morze*.

Materiały:

dwa duże niebieskie kawałki materiału, żółty materiał, papierowe słońce, nakładki na E-tran (voca) – niebo, morze, piasek, słońce, (niebieski, żółty)

Mapa rejsu

Prowadzący prezentuje mapę rejsu – kierunek poruszania się i zaznaczone miejsca kolorowymi karteczkami, pod którymi ukryte są konkretne przygody i zadania w formie zdjęć i PCS, uczestnicy zgłaszają się i odkrywają pierwszą karteczkę...

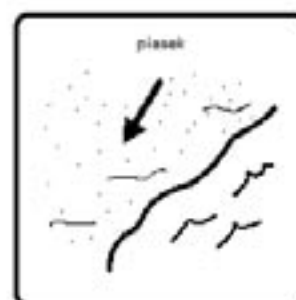
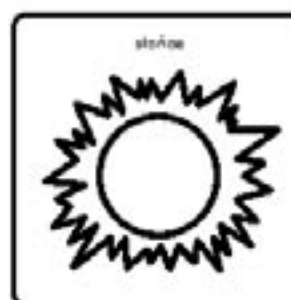
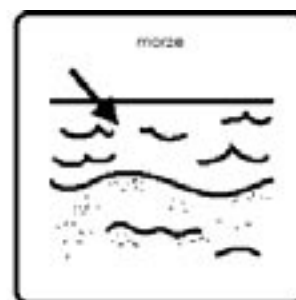
Żaglowiec w porcie – wszyscy wsiadają na pokład

Uczestnicy dzielą się na dwie drużyny, rozciągają pomiędzy sobą linę i napinają ją, żaglowiec płynie. Towarzyszy temu piosenka:

Hej! Ho! Żagle staw, ciągnij linę i się baw

Hej! Ho! Śmiało steruj, statkiem,

który jest z papieru hej! [3x]

Symbole do mapy rejsu

Pluskające rybki

Ktoś z uczestników odkrywa kolejną karteczkę z następną zabawą.

Uczestnicy dobierają się parami (rodzeństwo – brat/siostra). W rytm piosenki klaszczą w dłonie, kolana.

*Raz rybki brały ślub, pluskały fale chlup, chlup, chlup
Aż wtem rekin wielki wpadł i całe towarzystwo zjadł!*

Na pojawienie się rekina w słowach piosenki każdy z uczestników chowa się pod falę (nakłada na głowę ręcznik, który dostał na początku zabawy). Kto jest ostatni, zostaje rekinem. Dwójki są za siebie odpowiedzialne, rodzeństwo pomaga bratu/siostrze.

Materiały:

ręczniki, maska rekina lub pluszowa ryba

powtarzająca się piosenka:

Niebieskie jest niebo

Niebieskie jest morze,

A żółty jest piasek i słońce

Ja bawię się dobrze, ty bawisz się JAK? (zmieniony wers daje nam możliwość uzyskania od uczestników odpowiedzi, komentarza na pytanie, jak się bawia).

Prezentujemy uczestnikom tablicę wyboru (dobrze, źle, jestem zmęczony, nudzę się). Używamy gestów: dobrze-tak, źle-nie.

Pół 1

Odkryta kolejna karteczka. Uczestnicy wycinają z kolorowej folii rybki i przyklejają do podłogi. Dobierają się rodzinami i wyruszają na pół. Rodzina otrzymuje duże kółko (np. ringo) i w kolejnych 6 próbach łowi ryby: rzuca kółkiem na podłogę tak, aby w środku znalazła się ryba – uczestnicy w ramach jednej rodzinki zmieniają się.

Materiały:

kółka (łatwe do utrzymania), kolorowa folia, nożyczki

Pół 2

Uczestnicy kolejno pociągają za sznurki, do których przywiązane są rybki i „nie rybki” ukryte pod wodą (płachtą materiału). Uczestnicy mają możliwość komentowania: udało się!, nie udało się

Materiały:

płachta materiału, sznurek, rybki z papieru, pluszowe plastikowe, rybki cukierki, „nie rybki” (buty, plastikowe butelki), tablica: udało się, nie udało się

Wyspa – przerwa

Następna odkryta karteczka. Żaglowiec dopływa do wyspy. Czas na przerwę i posiłek. Wszyscy gromadzą się wokół stolika. Uczestnicy kolejno zaglądną pod pojemniki, pod którymi ukryte są owoce, które pospadały z drzew.

Uczestnicy przygotowują wspólną ucztę. Wspólnymi siłami kroją owoce i robią z nich owocowe szaszłyki. Brat/siostra korzystając z tablic tematycznych z owocami, wskazują kawałki kolejnych owoców nabijanych na patyczki. Degustacja przy dźwiękach szant z magnetofonu. Gong i powrót na pokład.

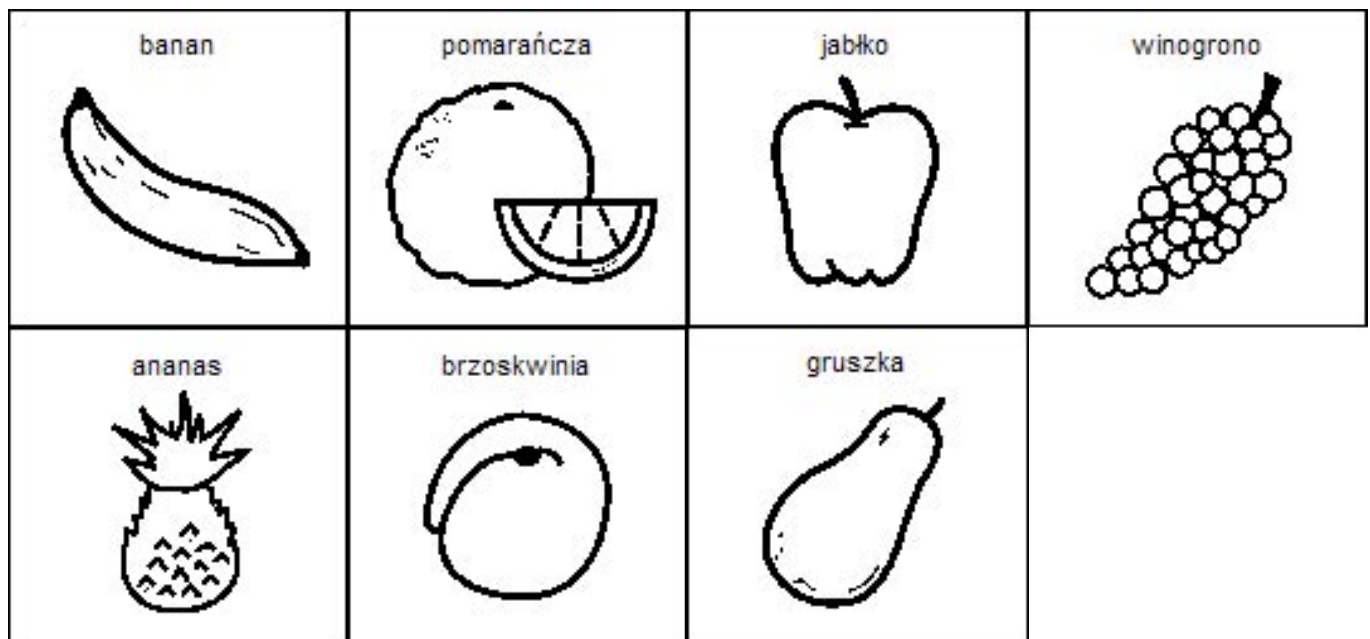
Materiały:

owoce: banan, jabłko, gruszka, brzoskwinia, deski do krojenia i patyczki na szaszłyki, bezpieczne noże i miseczki, tablica tematyczna *Owoce*, gong

powtarzająca się piosenka

Noc na żagłowcu

Kolejna odkryta karteczka. Wybrane trzy osoby (wylicznanka – fragment żeglarskiej piosenki) spędzają noc

Tablica tematyczna *Owoce*

Tablica tematyczna Instrumenty

w hamaku (huśtanie w kocu). Dodatkowe huśtanie na życzenie. Wspólne wyciszenie się, nucenie kołysanki.

Materiały:
koce

Burza

Kolejna odkryta karteczka. Rodzeństwo wręcza wybrane z tablicy przez brata/siostrę instrumenty. Uczestnicy wspólnie koncertują, ilustrując deszcz i burzę. Całością kieruje prowadzący, wskazuje instrumenty lub pozwala na dowolność. Burzę kończy wierszyk:

*Pada deszcz, pada deszcz, wieje silny wiatr
Błyskawica, grzmot, błyskawica, grzmot
Piękna tęcza zdobi cały świat.*

Uczestnicy gromadzą się przy stole i wypełniają kolorem poszczególne pasy naszkicowanej tęczy. Brat/siostra rzuca kostką z kolorami, tym samym wskazując

kolor, jakim jego partner ma wypełnić wolne pole. Po użyciu danego koloru ściągamy go z kostki, bądź zmieniamy na inny. Zawieszamy tęczę na niebie.

Materiały:

instrumenty muzyczne (m.in. bębny i kasztany do naśladowania deszczu), tablica tematyczna *Instrumenty*, duży arkusz szarego papieru, taśma klejąca, farba – 3 podstawowe kolory, grube pędzle albo gąbki, pojemnik na wodę, plastikowe tacki, kostka do gry, na każdej ścianie inny kolor potrzebny do tęczy

Powrót do portu i zakończenie zabawy

Ostatnia odkryta karteczka. Prowadzący śpiewa piosenkę o powrotach, uczestnicy akompaniują na instrumentach.

powtarzająca się piosenka

Wspólne zdjęcie całej załogi na tle scenografii ■

V Otwarte Warsztaty Stowarzyszenia „Mówić bez Słów”

Z przyjemnością zawiadamiamy, że w dniach 25 – 26 października 2008 r. w Warszawie odbędą się V Otwarte Warsztaty Stowarzyszenia „Mówić bez Słów”. Temat warsztatów brzmi: **I kto to mówi? Zastosowanie komunikacji alternatywnej i wspomagającej (AAC) w terapii małego dziecka i wspomaganiu jego rodziny.** Chcemy, aby w jego ramach uczestnicy podzielili się doświadczeniami z pracy w zespołach wczesnego wspomagania rozwoju, wczesnej interwencji

oraz w przedszkolach. Przyjrzymy się bliżej początkowemu etapowi wprowadzania AAC, włączaniu rodziców w ten proces, a w rezultacie – budowaniu warunków do jak najpełniejszego, językowego uczestnictwa dzieci niemówiących w życiu rodzinnym, społecznym i w edukacji od najwcześniejszych lat.

Zachęcamy zainteresowane osoby do zapisania w kalendarzach terminu warsztatów, a także do czynnego w nich uczestniczenia i przygotowania własnych prezentacji. Dalsze informacje i formularz zgłoszeniowy znajdują się na stronie internetowej www.aac.org.pl. Zapraszamy! ■

WIELE HISTORII JEDEN GŁOS

Obchody MIĘDZYNARODOWEGO MIESIĄCA AAC

- Bądź aktywny! Użyj swojego komunikatora / komputera do głośnego czytania lub pomóż poprowadzić imprezę!
- Podziel się swoją historyjką, wierszem lub opowiadaniem.
- Możesz wybrać opowiadanie z międzynarodowej kolekcji: *Many Stories, One Voice!* (Wiele historii, jeden głos).
- Poprowadź imprezę w bibliotece, szkole lub innym miejscu publicznym.

Przejrzyj stronę internetową z opowiadaniem

www.aacawarness.org

Zobacz jak inni planują świętować!

Bądź słyszany! Czytaj głośno! Komentuj! Zapytaj!

Międzynarodowe Stowarzyszenie Komunikacji Wspomagającej i Alternatywnej ISAAC zachęca wszystkie osoby związane z AAC do celebrowania Miesiąca AAC. W tym roku promujemy czytanie i pisanie osób nie posługujących się mową. W Polsce to wciąż obszar poszukiwań, ale warto w tym czasie pochylić się nad tematem i poszukać rozwiązań. Pokażcie innym, jak osoby niemówiące mogą uczestniczyć w czytaniu, jak komponują swoje teksty ze znaków, jakich sposobów używają, by literować i pisać na komputerach. Wszelkie formy obchodów miesiąca AAC będą ogromną wartością! Zachęcamy do informowania o Waszych pomysłach na stronie Stowarzyszenia. Wydrukujcie i powieście w Waszych placówkach ogłoszenie ISAAC.

Biuletyn
Stowarzyszenia **Mówić bez Słów**
al. Dygasińskiego 25, 30-820 Kraków
www.aac.org.pl
biuletyn@aac.org.pl
ISSN 1734-235X
redakcja:
Ewa Przebinda
opracowanie graficzne i skład:
Paweł Szczawiński

Wszystkich, którzy chcieliby się podzielić swoimi doświadczeniami, zarówno użytkowników (lub ich rodziców), jak i specjalistów AAC prosimy o przysyłanie swoich tekstów.

Przy zapisie wypowiedzi użytkowników prosimy uwzględnić system notacji, którego opis jest dostępny w artykule A. Smyczek w Biuletynie nr 4/2004.

Nadsyłane artykuły nie powinny przekraczać 5 stron maszynopisu (9000 znaków ze spacjami). Przyjmujemy pliki MS Word lub OpenOffice.

Prosimy nie zamieszczać fotografii w tekście, lecz nadsyłać je w postaci plików .jpg lub skompresowanych plików .tif o rozdzielczości 300 lub 360 dpi. Możliwe jest również nadsyłanie zdjęć o formacie co najmniej 10 x 15 cm zwykłą pocztą na adres Stowarzyszenia.

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania artykułów.

Wszelkie ogłoszenia dotyczące AAC zamieszczamy nieodpłatnie, zastrzegając sobie prawo do ich selekcji.